

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. *Маргарита Иванова Чинова*, д.ю.н., професионално направление „право“ (3.6.) по научната специалност 05.05.15 (наказателен процес), преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“, Юридически факултет

назначена със заповед № 1182 от 15.04.2015 г. на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“ Благоевград, за външен член на научно жури по конкурса за защита на дисертационен труд за получаване на научно-образователната степен „доктор по право“ с кандидат *Десислава Любомирова Петрова*, професионално направление „право“ (3.6.) по научната специалност „наказателен процес“ (05.05.15)

Десислава Петрова е завършила право с пълно отличие в Университета за национално и световно стопанство в края на 2005 г. От месец март 2007 г. е прокурор при Софийска районна прокуратура, а от месец март 2013 г. до момента е хоноруван асистент по наказателнопроцесуално право към Университет „Академия на МВР“.

В настоящия конкурс Десислава Петрова участва с дисертационния труд *„Съдебното следствие в наказателния процес“*, в обем от 313 страници, включително съдържание и списък на използваната литература, структуриран в увод, четири глави и заключение. Той съдържа 393 бележки под линия, а библиографската справка сочи 228 публикации. При изработването на труда са проучени и използвани 314 решения на Върховния съд, Тълкувателни решения и Решения на Конституционния съд. Анализирани са и практиката на Европейския съд в Страсбург (Европейския съд) и има позоваване на 51 решения на този съд. За защита на една или друга поддържана теза се съдържат позовавания на законодателствата на Италия, Чехия, Германия, Австрия.

Изследването макар да е посветено на един толкова популярен институт, какъвто е съдебното следствие и въпреки това е в пълна мяра актуално. По тази проблематика в българската правна литература няма публикувана монография. Вярно, че някои проблеми са поставяни на разглеждане по един или друг повод, но това е първото цялостно изследване по тази тематиката. В труда се поставени проблемите за Европейските стандарти при провеждането на съдебното следствие, които наложиха с оглед транспонирането им и редица законодателни изменения, които са обект на цялостен анализ. Особено ценно е изследването, посветено на новите правила за провеждане на съдебно следствие при различните едни или други диференцирани процедури. Дисертацията е актуална и значима и в друг аспект – в по-голямата си част европейските

правила свързват именно организацията и провеждането на съдебното следствие с изискването за справедлив процес по смисъла на чл.6 от Европейската конвенция за защита правата на човека (ЕКЗПЧ). Със съдебното следствие се свързва и принципа за равенството на оръжията, т.е. с равните възможности на страните да представят пред съда своята теза, както и правото на състезателен съдебен процес.

В дисертационното изследване са направени многобройни теоретични анализи и удачни предложения за усъвършенстване на организацията и ефективното провеждане на съдебното следствие. С професионално умение са защитени собствени научни тези и са формулирани допълнителни аргументи към вече публикувани становища на други автори. Най-вече подробно са изследвани практическите проблеми при провеждането на съдебното следствие, за което е особено ценен опитът на докторантката като действащ прокурор. Това обстоятелство ѝ е дало очевидна преднина, за да може първо успешно да ги формулира и второ да даде удачни предложения за тяхното практическо разрешаване. В дисертационния труд се съдържат и редица подробно мотивирани и научно обосновани предложения за изменение на законовата уредба, свързана с провеждането на съдебното следствие и съдебното доказване. Затова този труд е особено полезен не само за практикуващите юристи, но и за доктрината, а предложенията *de lege ferenda* заслужават вниманието на българския законодател.

Трудът е несъмнена илюстрация за отличното познаване и боравене с доктринерните постановки на българската правна литература, с практиката на съдилищата и прокурорско-следствените органи, както и с правния инструментариум на Европейския съюз.

Наред с казаното при оценката на рецензирания труд могат да се открият **няколко направления**, които са определящи за неговата теоретична и практическа **значимост**.

Първата глава е посветена на общата характеристика на съдебното следствие.

Самата идея да се формулират приципните правила, които в своята кумулативност определят общата характеристика и правната природа на съдебното следствие, е полезна за доктрината и практиката и може да се оцени като научен принос. Конкретен приносен момент е и сполучливият опит да се даде дефиниция на понятието „съдебното следствие”, да се очертаят неговите параметри и общи постановки като самостоятелен етап на съдебното заседание. Изведени са и десетки правила, които илюстрират съдържателните разлики между разследването и съдебното следствие, като самостоятелни части на наказателния процес, с аналогична непосредствена задача – събиране и проверка на необходимата информация за доказване на инкриминираното престъпно деяние.

В *глава втора* е изследвана организацията и провеждането на съдебното следствие в първоинстанционното съдебно заседание.

В тази част на труда докторантката е взела отношение по един твърде важен, но и дискутиран в науката и практика въпрос, а именно, от кой момент лицето придобива процесуалното качество обвиняем. Към изразеното становище, че това е моментът на издаването на постановлението за привличане на обвиняем са изложени две собствени съображения, които са не формални, а съдържателни и твърде съществени за доказване правилността на тази теза. Въпросът е твърде значим, защото именно с този момент се свързва и наличието на наказателно обвинение, когато са важими и правилата за надлежна съдебна процедура по смисъла на чл.6 от ЕКЗПЧ.

Изложени са собствени аргументи за доказване на изразеното в правната литература становище, че връчването на обвинителния акт е по своята правна същност предявяване на обвинение в съдебната фаза на процеса. В тази връзка е направен сполучлив опит да се оспори практиката на ВКС, според която връчването на обвинителния акт не е предявяване на обвинение, доколкото в този момент липсва непосредствен контакт между обвиняемия и органа, които го връчва.

Докторантката се присъединява и излага допълнителни аргументи към изразената теза, че когато делото повторно се внася в съда без да има промяна в обвинението, то може да се внесе със същия без да се изготвя нов обвинителен акт и в тази хипотеза съдията-докладчик не е освободен от задължението да връчва отново препис от него. Поддържането на една или друга вече изразена теза със собствени научни аргументи също се оценява като принос, тъй като съществуването на противоречива практика крие опасна тенденция от нарушаване на равенството на гражданите пред закона и не способства за неговото правилно прилагане.

Твърде убедителна е поддържаната теза за значението на прочитането на обвинителния акт в съдебното заседание, чиято задача е да се придаде публичност на обвинението и да се провери идентичността му с връчения препис от обвинителния акт. На изложените в тази връзка аргументи трудно може да се възрази още повече, че в по голямата си част те са почерпани от самия закон. Определянето на правната същност на прочитането на обвинителния акт има не само доктринерна стойност, но и огромно практическо значение за определяне дали допуснатото нарушение е съществено или не. В тази връзка е анализирана и противоречивата практика на съдилищата по въпроса допуснато ли е съществено процесуално нарушение, когато обвинителният акт не е прочетен или е прочетен само в някои негови части. Обосновано е разбирането, че неспазването на изискването по чл.276, ал.1 и ал.2 НПК за прочитане на обвинителния акт или на тъжбата и гражданския иск не следва да се оценява като съществено процесуално нарушение.

В самостоятелен параграф са поставени на обсъждане въпросите свързани с реда, с последователността, в която се провеждат различните съдебни следствени действия. Детайлно са очертани хипотезите, когато нарушаването на този ред трябва да се оцени като съществено процесуално нарушение, което има значение за избягване на противоречива съдебна практика. От особена ползност са формулираните изводи и препоръки за начина на организиране на съдебното следствие когато е повдигнато обвинение на повече обвиняеми, или за повече престъпления, когато делото се състои от богат набор от доказателствени материали, при фактическа и правна сложност и т.н.

В самостоятелен параграф е изследван и реда за извършване на различните съдебни следствени действия. На първо място по повод разпита на подсъдимия са обобщени и мотивирани случаите когато при нарушаване на правилата за разпита е допуснато съществено процесуално нарушение и когато неспазването на конкретен регламент от този ред не е съществено нарушение. Със значителна практическа ползност са мотивираните изводи и препоръки във връзка с разпита на подсъдимия в отсъствие на другите подсъдими, като: кога е налице такава необходимост; може ли съдът служебно да постанови разпит на подсъдимия в отсъствието на останалите; участва ли в разпита защитникът на отсъстващия подсъдим; непочитането на обясненията на подсъдим, дадени в отсъствието на друг подсъдим е ли съществено процесуално нарушение и т.н. Редица приностни моменти от практико-приложен характер се откриват и при изследването на института на прочитането на обясненията на обвиняемия, дадени на досъдебното производство или пред друг състав на съда по същото дело. Изключително ценни за практиката, а и за теорията са предложените разрешения по редица конкретни въпроси като: обвиняемият дава обяснения само по време на разпит или и по време на извършване на всяко друго действие по разследване и допустимо ли е те да бъдат четени в съдебното заседание; обяснения на обвиняем, когато той многократно е привлечан в това качество по едно и също производство, могат ли да бъдат четени по реда на чл.279 НПК; по време на разпит пред съдия, трябва ли да се призовават да участват и другите обвиняеми; какво означава отсъстващ подсъдим, за да е налице основание за четене на обясненията му; кои са критериите за съществено противоречие като основание да се четат обясненията на обвиняем; задължително ли е по време на разпита на обвиняемия да е участвал и неговия защитник като абсолютно условие за прочитане на дадените обяснения и др.

На базата на проучената практика на съдилищата за разпита на свидетелите са обосновани редица собствени тези, по повод допуснати съществени процесуални нарушения, които са обобщени и научно мотивирани, включително и чрез цитати на европейски правила и директиви. Най-ценно е изследването в частта му, посветено на разпита на

свидетел с тайна самоличност, доколкото това е сравнително нов институт и теоретичните разработки по тази тематика са твърде оскъдни. С други правни аргументи, различни от изразените вече в правната литература, е обосновано предложение за изменение на чл.123, ал.5 НПК, с което да се даде възможност достъп до защитения свидетел да имат не само защитниците и поверениците, но и обвиняемия, пострадалия, частния обвинител, гражданския ищец и ответник, ако е посочен от тях. Полезни за практиката са и обобщените препоръки за начина, по който трябва да се прави и регистрира искането за разпит на анонимен свидетел. В дисертационния труд са получили адекватен и убедителен отговор редица въпроси, които поставя прокурорско-следствената практика и на първо място, може ли едно лице по едно и също производство да се разпитва като явен и като таен свидетел и каква е правната стойност на дадените показания. Обоснована е тезата, че показанията на свидетел, които той е депозирал и като таен и като явен, трябва на общо основание да се оценяват от съда като годно доказателствено средство. Това становище може да не бъде споделено, но не може да бъде и по категоричен начин оборено, тъй като в негова подкрепа са изложени многобройни аргументи, които са научно обосновани, а и в по-голямата си част са легални, почерпани от самия закон. Приносен характер има и обобщаването на трите хипотези, които касаят защитата на самия свидетел, когато се разпитва като таен и като явен и препоръките във връзка с отмяната на мярката запазване в тайна самоличността на свидетеля. В тази част изследването е от изключителна полза за практикуващите юристи. В дисертационния труд е взето отношение и по едни от най-дискутираните теми във връзка с разпита на служител под прикритие, като: доколко е целесъобразно самоличността на служителя под прикритие да остава в тайна, включително и за съда и породената от това практическа възможност едно и също лице да се разпита по правилата на чл.141 НПК като свидетел с тайна самоличност и по правилата на чл.141а НПК като служител под прикритие; съответства ли на европейските стандарти разпоредбата на чл.124 НПК, според която обвинението и присъдата не могат да се основават само на показанията на анонимни свидетели и на служители под прикритие. Независимо дали се присъединява към вече изразено становище или изразява своя собствена теза, докторантката отново верна на своя почерк излага многобройни собствени аргументи и съображения. Аналогичен е и подходът при изследването на разпита на пострадали свидетели като свидетел. Успешно е защитено мнението, че не е допустимо пострадалият да се разпитва в отсъствието на останалите пострадали свидетели, както това е допустимо при разпита на обвиняемия. Аргументирано е изразено несъгласие с практиката на ВКС, че разпитът на пострадалия свидетел може да се проведе в отсъствие на подсъдимия. Именно в тази връзка се прави предложение да се допълни НПК, като се

предвиди възможност разпитът на свидетел с мярка за защита, която не е свързана със запазване в тайна на неговата самоличност, да се провежда в отсъствието на подсъдимия. За доказване на така поддържаната теза са приведени аналогични регламенти от процесуалните кодекси на Германия и Австрия. Във връзка с прочитането на показанията на свидетелите най-напред детайлно са изследвани общите за всички хипотези предпоставки по чл.281, ал.1 НПК. Анализирани са и практиката на съдилищата във връзка с шестте конкретни фактически предпоставки, които трябва да са налице, за да се прочетат показанията на свидетеля. Особено ценно за доктрината и практиката е изследването свързано с тълкуването на израза „свидетелят не може да бъде намерен, за да бъде призован” по чл.281, ал.1, т.4 НПК, когато е допустимо да се прочетат показанията му. В тази връзка убедително е защитена и тезата, че съдът също може да постанови обявяване на свидетел за издирване, тъй като без съответно издирване прочитането на показанията на свидетеля би било съществено нарушение. Във връзка с възможността обвиняемият да се разпита като свидетел, когато производството спрямо него е прекратено или е приключило с влязла в сила присъда, е анализарана много богата практика на съдилищата, като е изразено мотивирано несъгласие с някои от тези разрешения. Трябва да бъде подкрепено разбирането на докторантката, че прочитането на показания на свидетел на основание чл.281, ал.3 НПК е допустимо, но само в случай, че при провеждането на разпита е участвал и обвиняемият и неговият защитник, и че не може да се прави аналогия с разпита на свидетеля пред съдия по правилата на чл.223 НПК. В тази връзка е анализирана и обобщена и практиката на Европейския съд за ползването на показания на отсъстващ анонимен свидетел. Направено е предложение *de lege ferenda* да се допълни НПК, като се предвиди възможност анонимният свидетел да може да участва в очна ставка чрез видео или телефонна конференция. Това предложение изглежда твърде смело, но то е подкрепено с многобройни аргументи, което е достатъчно, за да се постави началото на дискусия по тази тема.

В десертационния труд са поставени на анализ и другите съдебни следствени действия. След като е проучена практиката на съдилищата, са изведени случаите на допуснато съществено процесуално нарушение, формулирани са редица препоръки за разпита на вещото лице, за назначаването на експертиза, за основните изисквания при формулирането на въпросите към вещото лице и др. Направено е и предложение за допълнение на НПК като се предвиди възможност да се ползват консултанти при назначаването на експертизи. Заслужава внимание и предложението *de lege ferenda* на вещото лице да се предостави възможност да депозира заключението си при допълнителна експертиза и устно, аналогично както е решен този въпрос в Германия и Италия. По дискутирания в литературата и практиката въпрос, дали в акта за

назначаването на повторната експертиза трябва да се посочват и основанията за назначаването ѝ, са изложени допълнителни седем на брой съдържателни аргументи в полза на изразената теза, че това е необходимо и полезно. Собствени аргументи са формулирани и във връзка с изразеното становище, че допълнителна експертиза може да се възлага на същото вещо лице, което е извършило първоначалната, а при повторна, само когато основането за назначаването ѝ е процесуално и не е възникнало по вина на експерта.

В *глава трета* е поставено на обсъждане съдебното следствие в контролните стадии на процеса.

По повод въззивното производство е направен опит да се даде теоретична трактовка, като се определи същността на въззивното съдебно следствие. В тази част на изследването са поставени и редица конкретни практически проблеми, на които е даден обоснован отговор, което е от особена полезност за практикуващите юристи, като: допустимо ли е да се измени обвинението като се утежни положението на обвиняемия, когато делото е върнато на прокуратурата само по жалба на подсъдимия; длъжен ли е съдът да изслуша обясненията на подсъдимия, ако той е направил такова искане; въпросът за допускането на доказателствата може ли да се пререшава след определението по чл.327 НПК; когато на подсъдимия е била отнета възможността да даде обяснения в първата инстанция, допуснато ли е съществено процесуално нарушение и може ли същото да бъде отстранено чрез разпита му във въззивното следствие.

В *глава четвърта* е направен анализ на съдебното следствие по дела, които се разглеждат и решават по реда на особените правила.

Във връзка със споразумението са намерили мотивиран отговор три изключително значими практически проблеми, а именно: че при споразумението не се провежда съдебно следствие; че могат да се представят писмени материали, които да се оценяват като доказателства за определянето на наказанието; че отговора на въпросите по чл.382, ал.2 НПК не е разпит на подсъдимия.

При анализа на бързото и незабавно производство са изследвани спецификите при провеждането на тези процедури и е мотивирано предложение *de lege ferenda* за изменение на чл.365, ал.1 НПК, като отпадне задължението на прокурора да осигурява явяването на подсъдимия, вещите лица и свидетелите за съдебното заседание. Така направеното предложение заслужава вниманието на българския законодател и трябва да бъде прието по причините, изложени в дисертационния труд.

По повод съкратеното съдебно следствие също са дадени разрешения и са формулирани конкретни препоръки, които са особено ценни за практикуващите юристи. Правилна е тезата, че и при двете форми винаги е възможно да се проведе съдебно следствие. Приведени са многобройни

собствени аргументи в подкрепа на изразеното в правната литература виждане, че може да се предприеме предварително изслушване и след като е даден ход на съдебното следствие в случаите по чл.371, т.1 НПК. Трябва да бъдат оценени като приноси и отговорите на толкова значими практически въпроси, като: какво решение трябва да вземе съдът, когато страните изразят съгласие да не се разпитват определени свидетели, но в същото време се направи искане същите тези свидетели да бъдат разпитани за други обстоятелства; може ли съдът да преразгледа и ревизира решението си по чл.372, ал.3 НПК; какво е значението на показанията на свидетел, за когото съдът е одобрил съгласие да не се разпитва, но той е бил разпитан в хода на съдебното следствие; допустимо ли е във въззивната инстанция да се разпитват свидетели и вещи лица, за които в първата инстанция е одобрено съгласие да не се разпитват; допустимо ли е изменение на обвинението при съкратено съдебно следствие по чл.371, т.2 НПК.

Със завидно умение и вещина на високо професионално ниво са анализирани спецификите на производството по освобождаването от наказателна отговорност. Именно на тази база са формулирани и значими теоретични изводи за същността и правната характеристика на тези особени правила, съпоставително с общите правила за провеждане на съдебното следствие. Същата оценка може да се даде и на анализа на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни.

По повод така представения дисертационен труд могат да се направят някои **бележки и препоръки:**

*Глава първа, посветена на общата характеристика на съдебното следствие, задължително трябва да се допълни. Първо, необходимо е да се изследва ролята на съдебното следствие за реализирането на принципа за централното място на съдебното производство в наказателния процес. Второ, трябва да се изследват Европейските изисквания във връзка с равенството на оръжията и правото на състезателен процес, тъй като тези стандарти са важими най-вече за съдебното следствие. Трето, необходимо е да се съпостави този етап на съдебното заседание с другите негови самостоятелни етапи, от гледна точка различната цел, различната непосредствена задача и различните методи и средства на тяхното провеждане.

*Необходимо е да се допълни и изложението за въззивното съдебно следствие. На практика се срещат разнопосочни разбирания за забраната да се влошава положението на подсъдимия и в частност за съответния протест на прокурора и съответната жалба, подадени с искане да се влоши положението на подсъдимия – например при подаден протест с искане за увеличаване на наказанието, може ли присъдата да се измени с прилагане на закон за по-тежко наказуемо престъпление или да се отмени и делото да

се върне на прокурора за допълнително разследване поради допуснати съществени процесуални нарушения. По същите съображения трудът трябва да се допълни и във връзка с ревизионното начало, или пределите на проверка.

Необходимо е да се допълни и изложението за касационната инстанция, когато действа като въззивна. Това е сравнително ново изменение на НПК и няма научни разработки, които да осветлят правната същност на това правомощие и респ. до каква степен то се отразява на общата правна характеристика на касационното ни производство.

*Изложението за ползването на звукозапис и видеозапис също трябва да се разшири и обогати. В тази част се съдържат твърдения, които са напълно голословни. Остава неясно какво означава, че „звукозаписът и видеозаписът са само спомагателно средство за озвучаване или видеонагледяване на обясненията на обвиняемия”, както и защо е правилно становището, че „звукозаписът и видеозаписът нямат самостоятелна доказателствена сила” (с.48). Тези разбирания, каквото и да означават са в противоречие с НПК, тъй като звукозаписът и видеозаписът по изричния регламент на чл.125, ал.1 НПК са самостоятелни веществени доказателствени средства. Именно тази тяхна легално дефинирана правна природа трябва да бъде изяснена и в настоящия труд.

По темата на дисертационния труд *са публикувани седем статии* в научни списания, с което е удовлетворено изискването на закона за осигуряване на публичност.

Предвид изложеното, като

Заключение – давам висока положителна оценка на дисертационния труд „Съдебното следствие в наказателния процес” и предлагам на Десислава Любомирова Петрова да бъде дадена образователната и научна степен „доктор по право”, професионално направление „право” (3.6.) по научна специалност „наказателен процес” (05.05.15)

Изготвил становището:

М. Чинова